

SOHIBQIRON YULDUZI

ижтимоий-тарихий, илмий ва оммабоп журнал

ТАХРИР ҲАЙЪАТИ АЪЗОЛАРИ:

академик Акмал Саидов
академик Анатолий Сагдуллаев
академик Дилором Юсупова
Сирожиддин Саййид
проф. Абдурахим Эркаев
проф. Қахрамон Ражабов
проф. Юлдуз Эргашева
проф. Баҳодир Эшов
филол.ф.д. Нафас Шодмонов
Тўлқин Ҳайит
т.ф.д. Г.Муминова
проф. Шокир Гаффоров
филол.ф.д. Хужамурод Жабборов
филол.ф.д. Дамин Тураев
т.ф.н.доц. Акрам Ҳасанов
т.ф.ф.д. Раъно Тўхтаева
ф.ф.н.доц. Саодат Муминова

Бош муҳаррир:

Очил Бўриев

Масъул котиб:

Азизбек Норов

Нашр учун масъуллар:

Равшан Тўхтамишев

Илҳом Тогаев

Саҳифаловчи:

Баҳодир Мусаев

МУАССИС:

SOHIBQIRON SHULASI M.CH.J.
Қашқадарё вилоят матбуот ва ахборот
бошқармасида 2012 йил 12 мартда
14-076 рақами билан рўйхатга олинган.
Журнал йилда 4 мартаба чоп этилади.
Журналдан кўчирма олинганда манба
қайд этилиши шарт.

Манзилимиз:

Қарши шаҳри, Мустақиллик шоҳ кўчаси,
2-уй. Телефон: 91.466.80.32

Теришга 12.01.2023 йилда берилди.

Босишга 28.03.2023 йилда рухсат

этилди. 28.03.2023 йилда босилди.

Бичими 70x100 1/16. 10,0 босма табоқ.

Адади 100 нусха. Буюртма №109

Журнал «Photo Express» ишлаб чиқариш

корхонаси босмахонасида чоп этилди.

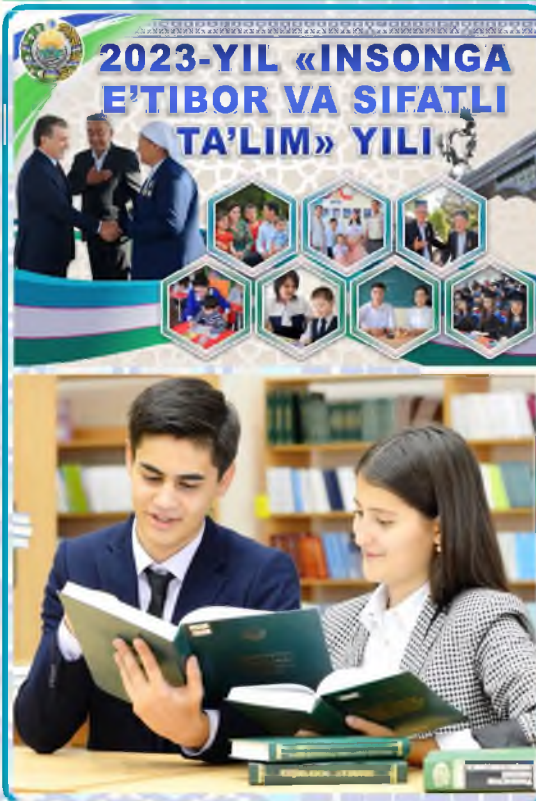
Босмахона манзили:

Қарши шаҳри Мустақиллик шоҳ кўчаси, 22-уй.

Электрон манзилимиз:

sohibqiron_jurnali@mail.ru

2022 йил №1 сон (51)

2023 йил «Инсонга эътибор ва сифатли таълим йили»

Журнал таниқли шоир, маънавият
жонкуяри (марҳум) Исмоил Тўхтамишев
ташаббуси билан ташкил этилган.
2010 йилдан чоп этилади.

Журнал Ўзбекистон Республикаси Вазирлар
Маҳкамаси ҳузуридаги Олий Аттестация
Комиссияси раёсатининг 2018 йил
29 декабрдаги 260/7-сонли қарори билан
«Тарих» фанлари бўйича илмий журналлар
рўйхатига киритилган.

Sherxon QORAEV, QO'QON XONLIGIDA ADABIY MAJLISLAR (Shoh va shoir Umarxon Amiriy she'riyat kechalari misolida).....	95
C.Ҳаққулов, О'ZBEKISTONDA ME'MORCHILIK VA SHAHARSOZLIKNING O'RGANILISH TARIXI.....	103
Ш.Хайитов, З.Буриев, ROSSIYA IMPERIYASINING KASPIYORTI VILOYATIGA AHOLINI KO'CHIRISH SIYOSATI SHARQSHUNOS D.N.LOGOFET TALQINIDA (XIX ASR OXIRI - XX ASR BOSHLARI).....	108
И.Бўриев, IBN SINO GNOSEOLOGIIYASIDA OLAMNING ABADIYLIGI.....	113
G.Abilova, AXBOROT TEXNOLOGIYALARI ASRIDA VEBINARNING AHAMIYATI.....	119
O.Rahmonkulova, TA'LIM SAMARADORLIGINI OSHIRISHDA XOTIN-QIZLAR UCHUN TA'SIS ETILGAN "ZULFIYA" NOMIDAGI DAVLAT MUKOFOTINING AHAMIYATI VA NATIJALARI (JANUBIY VILOYATLAR MISOLIDA).....	124
Я.Ғаффоров, "О'ZBEKISTON VA MARKAZIY OSIYO MINTAQASI DAVLATLARINING O'ZARO HAMKORLIK VA HAMJIHATLIK YO'LLARI".....	129
B.Imamov, O'ZBEKISTON VA TURKIYA RESPUBLIKALARI O'RTASIDA MADANIYAT VA SAN'AT SOHALARIDAGI HAMKORLIK TARIXI (1991-2018 y).....	135
Ф.Исломов, KASHANDALIK, ALKOGOLIZM HAQIDA TUSHUNCHA VA ULARNING OLDINI OLIH CHORATADBIRLARI.....	141
N.Hazratov, QADIMGI KESH VILOYATINING AVESTO MALUMOTLARI BILAN QIYOSIY TAXLILI.....	145
Ф.МАЛЛАЕВА, QASHQADARYODA GAZ SANOATNI KIRIB KELISH TARIXI.....	150
Мафтуна Нарзиева, TURKISTON QISHLOQ XO'JALIK JAMIYATINING BOSHQARUVI, FAOLIYATI TARIXIDAN (1885-1917 YILLAR).....	158
П.Норбўтаев, ETNOLOGIYA FANIDA FOLKLOR	

"O'ZBEKISTON VA MARKAZIY OSIYO MINTAQASI DAVLATLARINING O'ZARO HAMKORLIK VA HAMJIHATLIK YO'LLARI"

Я.Гаффоров,
Чирчиқ Давлат Педагогика университети, профессор

Калит сўзлар: чойхона, ошхона, таом, ресторан, буфет, умумий овқатланиш, хизмат кўрсатиш, совет ҳокимияти, соҳа, аҳоли.

"Бизнинг минтақамиз ҳалқларини минг йиллик қардошлик ва яхши қўшничилик ришталари боғлаб туради. Бизни тарих, дин, умумий маданият ва анъаналар бирлаштиради" .

Ш.М.Мирзиёев

Агар тарихга бир назар ташлайдиган бўлсак, Марказий Осиёни эгаллаган ҳозирги мустақил давлатлар бир пайтлар Туркистон деб аталмиш яхлит худудга бирлашган эди. Бу заминда ўзбек, қозоқ, қирғиз, тожик, қорақалпоқ ҳамда туркманлар узоқ асрлар давомида қўлни-қўлга бериб дўстона, яхши қўшничилик асосида яшаб келганлар.

Марказий Осиё давлатларининг ҳар бирида ўзига хос муаммолар бўлсада, бироқ уларда умумий ривожланиш тамойили мавжуд. Бу давлатчилик асосларини мустаҳкамлаш, инсон ҳуқуқларнинг тенглик асосида таъминлаш, ислом динининг ридикализациялашуви, оммавий қиргин қуроқларининг тарқалишини олдини олиш, ижтимоий таъминлаш билан боғлиқ демографик муаммолар, бозор иқтисодига ўтиш жараёнидаги тўсиқлар, бизнес инвестиция муҳитининг заифлиги, ривожланиб бораётган номутаносиб ижтимоий табақаланиш ва кам таъминланганлик каби муаммолар шулар жумласидандир.

Шу билан бирга минтақавий хавфсизлик масалалари, жумладан, уюшган жиноятчиликка қарши кураш, давлатлараро чегараларда бошқарувни яхшилаш, иқтисодий юксалишга эришиши минтақалараро савдони йўлга қўйиш, жаҳон бозорларига чиқиш ва табиий ресурслардан янада оқилона фойдаланиш Марказий Осиё Ҳамкорлиги ташкилотининг минтақа давлатлари билан муносабатларини шакллантирувчи омиллар сирасига киради.

Марказий Осиё давлатлари ўртасида тузилган битимлар, давлат раҳбарларининг расмий ўзаро ташрифлари чоғида ҳамда Марказий

Осиё ҳамкорлиги доирасидаги учрашувларда имзоланган сиёсий ҳужжатлар Марказий Осиё давлатлари ҳамкорлигини йўлга қўйиш учун меъёрий ҳуқуқий асос бўлиб хизмат қилади.

Марказий Осиёдаги минтақавий иқтисодий-сиёсий интеграция жараёни расман 90 йилларнинг биринчи ярмидан бошланди. 1994 йил Ўзбекистон, Қозоғистон ва Қирғизистон Ягона иқтисодий макон шартномаси тузишди. 1998 йил Тожикистон ҳам бу шартномага қўшилди. Юзага келган ҳуқуқий асосни ташкилий ва молиявий жихатидан таъминлаш учун Давлатлараро кенгаш ва Марказий Осиё ҳамкорлик ва ривожланиш банки барпо этилди. Ушбу шартномага мувофиқ 1995-2000 йилларга мўлжалланган иқтисодий интеграция Дастури қабул қилинди. Бу Дастур доирасида қўшма корхоналар тузулиб, ишлаб чиқариш кооперацияси "Куртак ота" бошлади.¹

Марказий Осиё давлатлари билан ҳар томонлама ўзаро ҳамкорлик миллий хавфсизликнинг асосий шартларидан биридир. Халқларимиз тарихи, маданияти, анъаналари, диний эътиқоднинг муштараклиги мамлакатларимиз ўртасидаги амалий ҳамкорлик ва ҳамжихатликнинг муҳим пойдевори ҳисобланади. Бизнинг мақсадларимиз бир, тақдиримиз бир. Бизда миллий муносабатларда кескинликлар йўқ, хал қилиб бўлмайдиган воқеалар ҳам йўқ.

Дарҳақиқат, тинчликни сақлаш, уни мустаҳкамлаш кундалик ишимиз, муқаддас бурчимиз экан, ҳар қайси фуқаро аввало ўз вазифасини виждонан адо этиши, шу билан бирга гаразли мақсадда қилинаётган информацион ҳуружларга, уйдирма ва миш-мишларга берилмасдан, содир бўлаётган воқеаларга очиқ кўз билан қараши, ўз уйи, маҳалласи, шаҳар, қишлоғида осойишталик барқарор бўлиши учун жон куйдириши, мана шу ҳақиқатни чуқур англаб, огоҳлик ва ҳушёрликни ўз ҳаётининг мезонига айлантириши зарур.

"Бизни муштарак тарих ва маданият, ягона муқаддас дин, ўхшаш менталитет, маънавий ахлоқий қадрият ва анъаналар ҳамда ажралмас дўстлик чамбарчас боғлаб туради. Буларнинг барчаси халқларимиз фаровонлиги ва равнақи йўлида Марказий Осиё давлаталар салоҳиятини бирлаштиришга қаратилган ўзаро манфаатли ҳамкорлигимиз учун мустаҳкам пойдевор бўлиб хизмат қилади"¹ -деб таъкидлаган эди Президентимиз Ш.М.Мирзиёев.

МО давлатлари нафақат бутун жаҳонда барча умумбашарий муаммоларни тинч йўл билан ҳал этиш, катта ва кичик урушларга барҳам бериш, террорчилик, қўпоровчилик гиёҳвандликка қарши фаол курашни мақсад қилиб қўймоқда. Бу мақсадларни амалга ошириш учун мустақил Республикалар ўзининг ички ва ташқи имкониятларидан унумли фойдаланишга ҳаракат қилмоқда. Халқаро хавфсизлик ва барқарорлик муаммоси янги аср бўсағасида ҳамон жаҳон ҳамжамияти

олдида турган энг асосий муаммолардан бири бўлиб қолмоқда. Жумладан халқаро хавфсизликни бир қисми бўлган минтақавий хавфсизлик муаммоси ҳам. Минтақавий хавфсизлик бу минтақани мавжуд яхлитлигини таъминлаш, уни иқтисодий муносабатларда, табиатни муҳофаза қилишда, дунё ҳамжамияти билан шу минтақа учун қулай шароит яратиш ва чегаралар дахлсизлигини таъминлаш ҳисобланади. Минтақавий хавфсизликни макон нуқтаи-назаридан икки гуруҳга ажратиш мумкин. Ташқи минтақавий хавфсизлик ва ички минтақавий хавфсизлик.

Марказий Осиёда ташқи минтақавий хавфсизликка таҳдид соладиган омилларга: Афғонистондаги нотинч вазият, минтақа атрофидаги давлатларо қуролиниш пойгасини кучаяётганлиги ва Покистон ва Ҳиндистонда ядро синовлари ўтказилиши, Марказий Осиёнинг геополитик марказларидан бири ҳисоблиниши, дунёда энергияга талабни ошиб бораётганлиги ва бошқаларни киритиши мумкин.

1. Афғонистонда тинчлик ўрнатмай туриб, бу катта минтақада хавфсизликни таъминлаб ва узоқ муддатли барқарорлик ўрнатиб бўлмайди. Афғонистонда 6 млн.га яқин тожиклар, 1 млн.га яқин туркманлар, 2 млн.дан ортиқ ўзбеклар яшайди. Бу мамлакат худуди халқаро террорнинг таянч маркази, ўта жангарии ва бузгунчи кучларнинг машқ майдони, жаҳон бозорига наркотик моддаларни етказиб берадиган асосий макон бўлиб қолди.

2. Маълумки, Марказий Осиё ядро қуролидан холи худуд ҳисобланади. Бу 1995 йилда ядро қуролини тарқатмаслик тўғрисидаги шартномаларни узайтиришга бағишланган халқаро конференцияда расмий равишда қайд этилган. 1997 йилда Алмата декларациясида Марказий Осиёдаги барча давлатлар уни қўллаб-қуватлаганлар. Лекин Марказий Осиёга қўшни давлатлар ядро қуролига эга бўлишга ҳаракат қилиши худуд хавфсизлигига таҳдид солмоқда.

3. Марказий Осиё геосиёсий марказлардан бири ҳисобланади. Таниқли сиёсатшунос ва давлат арбоби З. Бжезинский минтақаларни, давлатларни геосиёсий нуқтаи-назаридан таҳлил қилиб икки гуруҳга бўлади. Геосиёсий марказлар; геостратегик ҳаракатлантирувчи куч Марказий Осиё геостратегик ҳаракатлантирувчи кучларга Россия, Хитой, АҚШ, Эрон давлатларини киртиш мумкин.

Ички минтақавий хавфсизликка келадиган бўлсак асосий таҳдид этувчи омиллар этник муносабатлар, давлатлар ўртасидаги чегара масалаларини ҳал қилинмаганлиги сув ресурслари билан боғлиқ муаммолар терроризм, диний экстеремизм ва бошқалар.

1993 йилнинг январида Биринчи Президент Ислам Каримов ташаббуси билан Марказий Осиё давлатлари раҳбарларининг Тошкент учрашуви ташкил этилди. Олий даражадаги бу учрашувда Марказий

Осиё Ҳамдўстлигига асос солинди. Беш давлат Қирғизистон, Қозогистон, Ўзбекистон, Тожикистон, Туркменистон раҳбарлари дўстлик ҳақидаги битимга имзо чекишди. Буни минтақа халқлари зўр мамнуният билан қарши олдилар ва қўллаб-қувватладилар. Шу тариқа жаҳон сиёсий сўзлигига "Марказий Осиё" деган янги атама пайдо бўлди. Албатта, бу ҳодисага турли тоифа ва қарашдаги сиёсатчилар, ҳуқуқшунослар, иқтисодчилар турлича баҳо бердилар. "Марказий Осиё давлатлари билан ҳар томонлама ўзаро ҳамкорлик миллий хавфсизликнинг асосий шартларидан биридир. Халқимиз тарихи, маданияти анъаналари, диний эътиқоднинг муштараклиги мамлакатларимиз ўртасидаги амалий ҳамкорлик ва ҳамжиҳатликнинг муҳим пойдевори ҳисобланади. Бизнинг мақсадларимиз бир, тақдиримиз бир. Бизда миллий муносабатларда кескинликлар йўқ, хал қилиб бўлмайдиган воқеалар ҳам йўқ".¹ 1994 йил 30 апрелида Чўлпонота шаҳрида Ўзбекистон, Қирғизистон ўртасида ягона иқтисодий макон тузиш тўғрисида уч томонлама шартнома имзоланди. Уч қардош мамлакатлар ўртасидаги ҳамкорлик янги поғона кўтарилди. 1994 йил июнь ойи бошида Алмати шаҳрида бўлиб ўтган учрашуви ҳам бу уч қардош мамлакатлар халқлари ўртасидаги муносабатларни мустаҳкамлашда яна бир янги қадам бўлди. Унда ўзаро интеграцияни кучайтириш бўйича Марказий Осиё ҳамкорлик ва тараққиёт банки тузиш тўғрисида битимлар имзоланганди. Томонлар давлатлараро кенгаш ҳамда унинг доимий ижроия органини, шунингдек Бош Вазирлар Кенгаши, ташқи ишлар вазирлари кенгаши, Мудофаа вазирлари кенгашини таъсис этдилар, бундай ягона мувофиқлаштирувчи бошқарув органларининг пайдо бўлиши Ўзбекистон, Қозогистон ва Қирғизистон ўртасида интеграция учун ҳуқуқий заминни янада мустаҳкамлади. Марказий Осиё ҳамкорлик ва тараққиёт банки ташкил этилди. Шу тариқа Марказий Осиё иқтисодий ҳамжамияти (МОИҲ) ташкил топди.

1995 йил 3 мартда Тошҳовузда, 1995 14 апрел куни Чимкентда, 1997 йил 9-10 январь кунлари Бишкекда, 1997 йил декабрида Остонада, 2000 йил, 20-21 апрел кунлари Тошкентда Марказий Осиё давлатлари раҳбарларининг учрашувлари бўлиб ўтди. 2001 йил 28 декабрь куни Тошкентда Марказий Осиё иқтисодий ҳамкорлик давлатлари бошлиқларининг навбатдаги кенгаши бўлиб ўтди.

Мазкур кенгашда Марказий Осиё иқтисодий ҳамкорлик ташкилоти фаолиятини тўхтатишга қарор қилинди. МОИҲ негизида Марказий Осиё Ҳамкорлиги (МОҲ) ташкилотини тузишга келишиб олинди.²

Бизга маълумки Марказий Осиёдаги барча давлатлар ўта мураккаб ва кўп қиррали ислом дунёсининг ажралмас қисми ҳисобланади. Шу боис ҳам улар ислом динини сиёсий мақсадларда фойдаланишга ҳаракат қилувчи, ислом динининг мумтозлиги гоёсини тарғиб қилувчи

бошқа динларга нисбатан адоват руҳида муносабатда бўлиш сиёсатини юритувчи, ислом ақидаларидан тор миллий манфаатларини қондириш учун фойдаланиш ниятида бўлган турли салбий оқимларга қарши курашиш борасида куч ва имкониятларини бирлаштиришлари лозим. Сўнгги пайтларда диний экстеремизм, фанатизм ва халқаро терроризмнинг таҳдиди тобора кучайиб бораётганлиги сабабли Марказий Осиёда тинчлик ва барқарорликни сақлаш, хавфсизликни таъминлаш алоҳида аҳамият касб этади. Умуман олганда Марказий Осиё Ҳамкорлиги нафақат бугунги ўтиш даври маҳсули, балки жугрофий, тарихий, этник ва ижтимоий-иқтисодий эҳтиёждир.

Чунончи, бу мамлакатлар жугрофий жиҳатидан бир-бирига яқин ва зич жойлашган. Сув, электр энергетикаси ва бошқа табиий омиллар ҳам уларни боғлаб туради. Қарийб 50 миллионли аҳоли тарихан ягона уйғунлашиб кетган дунёқараш ва анъаналарга эга. Уларнинг ҳар қандай сиёсий ва иқтисодий ҳамдўстликдан ҳам баланд турадиган қадимий қадриятлари бор.

Минг йилликлар мобайнида шакланган маънавий, маданий ахлоқий, диний ва исоний муштараклиги ҳам мавжуд. Марказий Осиё минтақаси мамлакатлари ўртасидаги сиёсий ҳамкорликнинг ривожланиши ва мустақамланиши ҳақида гапирлар экан, бу борада Ўзбекистоннинг алоҳида ўрин тутишини таъкидламоқ керак. Ўзбекистон ижтимоий-иқтисодий жиҳатдан ушбу минтақада ривожланган, катта ва бой маънавий ва маданий потнециалга эга мамлакат ҳисобланади, шунинг учун ҳам у Қозогистон, Қирғизистон, Тожикистон, Туркменистон ўртасида, шунингдек, бутун Марказий Осиё минтақасида ҳамкорликнинг ўрнатилишида боғловчи бўгин вазифасини бажариши мумкин.

Тинчлик ва осойишталикни таъминламай туриб, барқарорликка эришмай туриб, ҳеч қандай ислоҳатни амалга ошириб бўлмайди. Ана шу маънода Марказий Осиёни ядро қуролидан холи зона деб эълон қилиш тўғрисидаги ташаббус Осиё мамлакатлари томонидан ҳам қўллаб-қувватланди. Марказий Осиё давлатлари ўзининг ташқи сиёсий ҳамкорликлари давомида Орол муаммосини ҳал этиш учун мамлакатлар саъй-ҳаракатларини умумлаштиришни устивор йўналиш деб хисоблайди. Бу муаммо бугунги кунда нафақат Марказий Осиё учун, балки бутун инсоният бошига ҳам жиддий хавф солиб турибди.

Хуллас, биринчидан Марказий Осиё давлатлари Марказий Осиёда тинчлик ва коллектив хавфсизликни, сақлаш шу минтақадаги мамлакатлар салоҳиятини бирлаштириш, ўзаро ҳамжиҳатликни мустақамлаш борасидаги ҳаракатлари жаҳонда тинчлик ва барқарорликни ўрнатиш учун ўта муҳимдир.

Иккинчидан, Марказий Осиё давлатларининг Марказий Осиёдаги тинчликсевар ташқи сиёсатининг конституцион тамойиллари тинчлик

ва хавфсизликни сақлашга содиқ; шу худуддаги давлатларнинг суверен тинчлиги ва чегаралар дахлсизлигини хурмат қилиш бошқа давлатларнинг ички ишларига аралашмаслик, низоларни тинч йўл билан ҳал этиш, куч ишлатмаслик ва куч билан таҳдид қилмаслик; инсон ҳуқуқлари ва эркинликларини хурматлашдан иборатдир.

Учинчидан, Марказий Осиёнинг геосиёсий ҳолати ундаги давлатларнинг бир-бирига қарама-қарши ташқи сиёсати юритилишидан зарар кўради. Бунинг олдини олиш учун минтақа давлатлари халқаро муаммоларга бўлган ягона тизимли ечимларни ишлаб чиқишлари ва бу ечимлар ташқи сиёсий изчиллик ва устиворлик тамойили асосида қўллаб-қувватланиши зарур.

Тўртинчидан, Халқаро муносабатлардаги, хусусан Марказий Осиёга тегишли масалаларда ташкилотнинг аъзо давлатлари ШХТнинг минтақавий барқарорлик ва ривожланишга қўшадиган хиссасини юқори баҳолайдилар. Хуллас, Марказий Осиё давлатларининг салоҳиятини уйғунлаштириш ва мустақамлаш борасидаги ҳаракатлари, жаҳонда тинчлик ва барқарорликни ўрнатиш учун ўта муҳимдир. "Марказий Осиёдаги барча мамлакатларнинг ҳамкорликка самимий интилиши ва умумий келажак учун масъулиятни ҳис этиши минтақамизнинг барқарор тараққиёти ва фаровонлигининг мустақам кафолатидир"¹ - деб таъкидлаган эди Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.М.Мирзиёев.

АДАБИЁТЛАР.

1.Ш.Мирзиёев. Марказий Осиёда ўзаро дўстлик ва ҳамкорликни таъминлаш барқарор ривожланиш кафолатидир. Т., "Ўзбекистон", 2018 й, 2-жилд, 264-бет

2.Ш.Мирзиёев. Нияти улуг халқнинг иши ҳам улуг, ҳаёти ёруғ ва келажаги фаровон бўлади. Т. "Ўзбекистон", 2019 йил, 1-жилд, 348-бет

3.И.А.Каримов. Ўзбекистон XXI аср бўсағасида: хавфсизликка таҳдид, барқарорлик шартлари ва тараққиёт кафолатлари. Т."Ўзбекистон", 1997, 6-бет.

4.Жуков Р. Резникова О. Россия-Центральная Азия: новая модель взаимодействия. "Россия и юг: возможности и пределы взаимодействия. Москва: Финстатинформ, 1996 г, с 203-206.

5.Ю.Морозов. Перестройка политической карта. Азия и Африка сегодня. 2002 №7, стр. 9-14.

6."Халқ сўзи" газетаси, 2002 йил, 23 ноябрь.

7."Халқ сўзи" газетаси, 1995 йил, 24 февраль

8.Ҳамкорлик ва ўзаро англашув-умумий муаммоларни ечишнинг ягона йўли. "Ўзбекистон овози" газетаси, 2002 йил, 8 октябрь.